

Horváth Attila¹

A magyar bírósági szervezet története a szovjet típusú diktatúra idején (1945–1990)

A II. világháború után Magyarországon a bírósági szervezetet is szovjet (orosz) mintára építették ki. Oroszországban nem alakulhatott ki a bírói függetlenség, a bírói hivatás presztízse. Ez még a felvilágosultabb cárok uralma alatt sem változott. Miklós cár igazságügy-minisztere, Panyin gróf több ízben kifejtette alárendeltjei előtt, hogy „*az állam számára veszélyes és káros, ha mélyreható jogi ismeretek terjednek el az állami szolgálatban nem álló emberek osztályában.*”²

A cári birodalomban a bírák a belügyminiszter irányítása alatt, mint államigazgatási tisztviselők működtek. Döntéseik ellen fellebbezni nem lehetett, csak alázatos kérelemmel fordulni a felettes hatóságokhoz.³ A szovjet bírósági szervezet Lenin útmutatása alapján ezt a gyakorlatot nem változtatta meg.⁴

Az 1936-os, sztálini alkotmány alapján 1938-ban a bíróságokat szorosan egybeépítették az államigazgatási szervezettel. A területi, városi és helyi bíróságok igazgatását a területi, városi és a helyi szovjetek keretében működő igazságügyi osztályok látták el.⁵

Magyarországon először a 81/1945. ME sz. rendelet, illetve az 1945. évi VII. tv. alapján a háborús és népellenes bűnösök felelősségre vonása érdekében szervezték meg a népbíróságokat. A népbíróságokon természetesen csak a szovjetek által legyőzötteket vonhatták felelősségre. A Vörös Hadsereg által elkövetett atrocitások ügyében nem járhattak el. Ugyanígy nem vonták felelősségre a kommunistákat, ha gyilkosságokat, emberiség elleni bűncselekményeket követtek el. Pl. miskolci pogrom,⁶ gyömrői tömeggyilkosságok,⁷ szentesi rendőrkapitány megölése⁸, 1956-os sortűzek.⁹

A vádat a népügyészségek képviselték, a népbírósági tanács tagjait a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontba tömörült öt párt (Magyar Kommunista Párt, Szociáldemokrata Párt, Független Kisgazdapárt, Nemzeti Parasztpárt, Polgári Demokrata Párt) jelölte ki. Az igazságügy-miniszter minden tanács mellé jogvégezett tanácsvezető bírót és helyettes bírót nevezett ki, de nekik általában nem volt szavazati joguk. Az 1440/1945. ME sz. rendelet a népbírósági tanácsok létszámát ötről hat főre emelte, s a hatodik rendes és a póttagot az addigra teljes mértékben kommunista vezetés alá vont Országos Szakszervezeti Tanács helyi szerve jelölhette ki. Az 1947. évi XXXIV. tv. megszüntette a szakszervezetek és a Polgári Demokrata Párt bíróküldési jogát. Egyúttal a szakbíró a tanács teljes jogú tagjává vált. Közben a kommunista szalámitaktika révén

sorra szűntek meg a pártok, ezért már teljesen önkényesen állították össze a népbíróságokat.

A népbíróságoktól a Népbíróságok Országos Tanácsához lehetett fellebbezni, melynek tagjait az említett öt párt delegálta. A tagok bírói és ügyvédi képesítéssel rendelkeztek, s az igazságügy-miniszter közülük jelölte ki a tanács elnökét.¹⁰

A Magyar Kommunista Párt kezdettől fogva ellenőrzése és irányítása alatt tartotta a népbíróságokat, ezt Major Ákos,¹¹ a Budapesti Néptörvényszék elnöke, majd a Népbíróságok Országos Tanácsának vezetője is elismerte.¹² Időnként még a szovjet hatóságok is beavatkoztak. Ennek ellenére, ha mégis felmentő ítélet született, az Államvédelmi Osztály internálta a népbíróság által ártatlannak nyilvánított embereket.

A Népbíróságok a valódi háborús és népellenes bűnelkövetők mellett egyre több ártatlant ítélték el. A Horty-rendszer politikusait és minden, a kommunistákkal nem szimpatizáló közéleti személyt igyekeztek bebörtölnözní, sőt halálra ítélni.

Az 1946. évi VII. tv., amely a demokratikus államrend és a köztársaság védelméről szolt,¹³ még szélesebb körben tette lehetővé a koncepciós perek százainak lefolytatását. Az elsőfokú népbíráskodás a Rajk-perrel fejeződött be.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverése után, a megtorlás levezénylésének a megkönnyítése érdekében, az 1957. évi 25. sz. tvr.-tel újra népbíróságokat szerveztek. A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa négy laikus népbíróból és egy szakbíróból állt. E régi-új bírósági fórumot különleges hatáskörrel ruházták fel, és jogosult volt a gyorsított büntetőeljárás¹⁵ szabályai szerint lefolytatni a tárgyalásokat. Ítélete ellen nem lehetett fellebbezni. A népbírókat a Népköztársaság Elnöki Tanácsa „*választotta*”, valójában személyükről a politikai rendőrség és a pártvezetés döntött.¹⁶ Ebben a formában nem sokáig működött, hiszen 1957. június 15-én hatályba léptették az 1957. évi 34. sz. tvr.-et „*a népbírósági tanácsokról és a bíróság szervezet, valamint a büntetőeljárás egyes kérdéseinek szabályozásáról*” címmel. Ez a jogszabály elrendelte a népbírósági tanácsok felállítását minden megyei bíróságon és a Legfelsőbb Bíróságon is a korábban bevezetett gyorsított eljárás fenntartása mellett. Ezen túlmenően alapvetően módosították a büntetőeljárást. A népbíróságok által meghozott elsőfokú ítéletek másodfokú felülbírlása során nem érvényesült a súlyosbítási tilalomra vonatkozó alapelv (reformatio in peius).¹⁷ (Előfordult, hogy védői fellebbezés esetén is másodfokon halálos ítéletet szabtak ki.)

Az 1956-os megtorlások végeztével a népbíróságokról szóló jogszabályokat az 1961. évi 7. sz. tvr. helyezte hatályon kívül.

A „*fordulat éve*” után a rendes bíróságokat is a szovjet modellnek megfelelően szervezték át. Az 1949. évi XX. tv., a Magyar Népköztársaság Alkotmánya ugyan deklarálta, hogy „*A bírák függetlenek és csak a törvénynek vannak alávetve*” [41. § (2)]. Ezzel szemben az Igazságügyminisztérium is utasíthatta a bíróságokat, hogy milyen ítélkezési gyakorlatot kövessenek egyes ügyekben.¹⁸

Egyetlen eltérést engedtek: a magyar bíróságok nem épültek be teljes mértékben a helyi tanácsok szervezetébe,

hanem megőrizték külön szervezetüket; „csak” az Igazságügyi Minisztérium végezhetette el „külső” irányításukat.¹⁹

Az 1950. évi IV. tv., amely az alkotmányt is módosította, kiiktatta az ítélőtáblákat. (Az 1949. évi 9. sz. tvr. felsőbbbíróságnak nevezte.) A miniszteri indoklás szerint: „az igazságügyi apparátusunkat szervezetenként összehangba hozzuk a tanácsrendszerrel és ezzel megteremtjük a tanácsok és az igazságszolgáltatás együttműködésének szervezeti előfeltételeit.” (Mivel a tanácsrendszer nem ismert ítélőtáblának megfelelő területi egységet.)

A három szintre zsugorodott bírósági szervezetre tekintettel a perorvoslati lehetőségeket is csökkenteni kellett. Ennek megfelelően a tvr. általános érvénnyel kimondta, hogy másodfokú bírói ítélet ellen további fellebbezésnek (fellebbezés, felfolyamodás, felülvizsgálat) sem peres, sem pedig nem peres eljárásban helye nincs.

A Kúria helyébe a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága²⁰ lépett, amelynek az ítélkezés

mellett egyik alapvető feladata lett, hogy iránymutatást adjon a felügyelete alatt álló valamennyi bíróság számára a jogszabályok egységes értelmezése és alkalmazása érdekében. Az 1954. évi II. tv. a Legfelsőbb Bíróság elnökének megadta azt a jogot is, hogy bármely ügyet az eljárás bármely szakaszában saját hatáskörében vonhatta (52. §).

A Legfelsőbb Bíróság vezetését 1949. november 2-től Jankó Péter²¹ – több hírhedt koncepciós per bírója – látta el. Jankó a Legfelsőbb Bíróságnál is bevezette a munkaversenyt. Ennek eredményeként 1952. május 1-én ő maga is „élmunkás” lett.²²

Az 1949. évi XX. tv. a Magyar Köztársaság Alkotmányja kimondta, hogy a bírói tisztségeket választás útján töltik be. A Legfelsőbb Bíróság bíráit ötévi (mint a Szovjetunióban), a megyei bíróság és a járásbírók bíráit háromévi időtartamra „választották”. A kinevezés jogát ténylegesen a Legfelsőbb Bíróság esetében a Népköz-

társaság Elnöki Tanácsa,²³ a többi bíró esetében 1968-ig részben korlátozottan, majd azután korlátlan jogosultként az igazságügy-miniszter gyakorolta. A területileg illetékes tanácsok soha nem „választottak” bírákat. Ugyanígy nem gyakorolták az őket megválasztó testületeknek (Nép-

köztársaság Elnöki Tanácsa, tanácsok), továbbá a helyi (járás) lakosságnak a beszámolási kötelezettségüket.

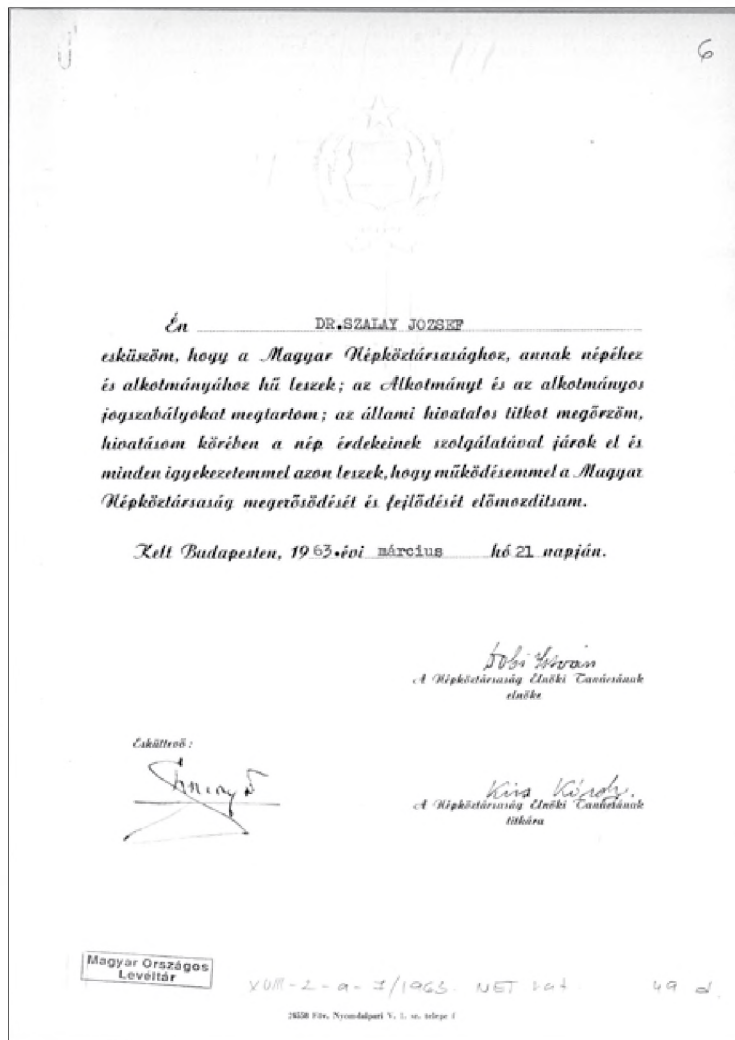
Az 1954. évi II. tv. szabályozta a bírák visszahívhatóságának lehetőségét, „ha olyan magatartást tanúsítanak, amely sérti a népi igazságszolgáltatás tekintélyét”. Visszahívásra a megválasztó szerv jogosult, a visszahívásra vonatkozóan az igazságügy-miniszter tett javaslatot.

Szovjet mintára Magyarországon is bevezették az ún. népi ülnöki rendszert, ami elvileg a laikus elemek közreműködését jelentette volna a bírósági munkában. Valójában megbízható káderekkel akarták ellenőrizni a „gyamús” jogászokat. Az alkotmány mint elvet említette, a 1949. évi XI. sz. tv. pedig már konkrét szabályozását adta a népi ülnöki rendszernek.

Eszerint a bírósági tanácsok kezdetben mind első, mind pedig másodfokon népi ülnökökkel működtek.

A büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. tv. az előzőeknek megfelelően mind a helyi (két laikus és szakbíró elnökből álló, háromtagú), mind a másodfokú (három szakbíróból és két laikusból álló) tanácsban deklarálta a népi ülnök részvételét. Az 1952. évi III. tv. a polgári perrendtartás szabályozásakor hasonló módon rendelkezett a népi ülnökökről, a másodfokú tanács azonban három taggal, a Legfelsőbb Bíróság – mint fellebbezési fórum – öt taggal ítélkezett.

A népi ülnökök választását a 92/1952. (X. 5.) MT sz. rendelet szabályozta részletesebben, és a tanácsok feladatává tette az ülnökök megválasztását, a Legfelsőbb Bíróság ülnökeit pedig a Népköztársaság Elnöki Tanácsa választotta. Az ülnököt a választó szerv bármikor visszahívhatta. Lényeges változást hozott a bírósági szervezetről

Szalay József legfelsőbb bírósági elnök eskütételi okmánya, 1963¹⁴

szóló 1954. évi II. tv., amely szűkítette az ülnökbíráskodás körét: a másodfokon eljáró tanácsokban megszűnt a laikusok részvétele. Ezt azzal indokolták, hogy az eljárási törvények módosításával (1954. évi V. és VI. tv.) a fellebbezési bíróság reformációs jogköre csak jogkérdésre terjedt ki, ténykérdésekben csak kasszációs (megsemmisítés) joggal rendelkezett.

Az 1972. évi IV. tv. a bíróságokról tovább szűkítette a népi ülnökök részvételét. Bizonyos ügyekben ugyanis lehetővé vált az ülnökök nélküli eljárás (egyesbíró). (Vö. 1972. évi 26. sz. tvr., 1973. évi V. tv.) Ekkorra már a népi ülnökök közreműködése formálissá vált. Elvileg egyenrangúak voltak a hivatásos bíróval, a valóságban (bár egy háromtagú tanácsban le is szavazhatták a hivatásos bírót) meglehetősen passzívan viselkedtek.²⁴

A bírósági szervezeti törvény a hivatásos bíró megválasztásának feltételül nem írt elő jogi végzettséget és bírói szakvizsgát. A pártállami vezetés ugyanis nem bízott a jogászokban, akik „jogászi szórszálhasogatással” a törvényességet kívánták védeni. Ezért igyekeztek minél hamarabb megszabadulni a „reakciós” bírói kartól, és helyettük megbízható káderekkel hozatni meg az előre megrendelt ítéleteket.²⁵ Különböző adminisztratív eszközök alkalmazása révén 1956-ig kb. 1100 bíró vesztette el az állását.²⁶

Hogy az eltávolított bírák helyébe minél hamarabb megfelelő káderek kerüljenek, nem várták meg, hogy azok leérettségizzenek, elvégezzék az egyetemet, majd szakvizsgázzanak. A 4181/1949. Korm. sz. rendelet megszervezte a Büntetőbírói és Államügyészi Akadémiát. (A 265/1950. MT sz. rendelettel Bírói és Államügyészi Akadémiává szervezték át.) Az egy évig tartó tanfolyamon nyelvtant, irodalmat, számtant, földrajzot, történelmet, marxista-leninista ideológiát és jogot oktattak. (A tanrend szerint két napon át ideológiai, négy napig pedig jogi oktatás folyt.) A képzés rövid időtartama és a hallgatók előképzettségének hiánya miatt az oktatók kényszerűségből az elsajátítandó ismeretanyag minimalizálására törekedtek. A végzett hallgatók mégis vezető beosztásokba kerültek. (A doktori címet az egyetemi oktatásban is megszüntették, így formailag nem volt olyan feltűnő a szerepeltetésük.²⁷) A végzettek közül később igazságügy-miniszter, legfőbb államügyész, legfőbb ügyész, miniszterhelyettes, legfelsőbb bírósági tanácselnök és bíró, budapesti rendőrfőkapitány, megyei bírósági elnök, megyei és fővárosi főügyész, miniszteri és pártközponti munkatársak stb. kerültek ki.²⁸

A bírói függetlenségnek még a formális szabályozását is megszüntették. Az 1948. évi XXII. tv. hatályon kívül helyezte az 1869. évi IV. törvénynek a bírák elmozdíthatatlanságáról és áthelyezhetetlenségéről szóló rendelkezéseit. Ezzel megszűntek a bírói függetlenség személyi garanciái,²⁹ hiszen a bírákat bármikor áthelyezhették, sőt állásuk alól fel is menthették.³⁰

Az 1949. évi 9. sz. tvr. engedélyezte a bírák párttagságát. Ettől kezdve egészen 1989-ig a bírák meghatározó része tagja volt az állampártnak, s a pártutasítások, pártfegyelmik alkalmazása révén függőségük nőtt.

Az új irányvonalat a törvény előterjesztője, Ries István³¹ igazságügy-miniszter a Magyar Népköztársaság

Legfelsőbb Bíróságának 1949. november 18-án megtartott teljes ülésén a következőként fogalmazta meg: „*Kövessük ennek a pártnak és Rákosi Mátyásnak az irányítását és akkor könnyű dolga lesz a bírói karnak, amely már kivette maga közül azokat, akik nem odaválóak voltak...*”³² Ugyanazt erősítette meg Jankó Péter, aki a Legfelsőbb Bíróságot vezette: „*A bírói ítékezés nem nélkülözheti a párt, a kormányzat részéről adott, általános elvi síkon mozgó politikai iránymutatást [...]. az ilyen politikai iránymutatás a bírósággal, bíróval szemben is a törvény erejének kötelező hatályával szól.*”³³

A Magyar Dolgozók Pártja II. kongresszusán a fentieknek megfelelően egy határozatban deklarálták: „*Az a bíró, aki [...] nem hajlandó bírói munkáját az osztályharc követelményeinek megfelelően végezni, akkor sem maradhat a népi demokrácia bírójára, ha egyébként nincs fasiszta múltja.*”³⁴

1956 októberében Molnár Erik³⁵ igazságügy-miniszter felügyeleti tájékoztatót adott ki a bíróságok irányításáról és felügyeletéről: „*... a párt- és kormányhatározatokat a bíróságok is kötelesek betartani, semmilyen tekintetben nem áll ellentétbe a bírói függetlenséggel [...] nélkülözhetetlen feltételei a bíróságok jó munkájának.*” Emellett: „*... az általános jellegű miniszteri utasítások, normatív aktusok, amelyek természetesen minden bíróságra feltétlenül kötelezőek.*” Az igazságügy-miniszter ezentúl ide sorolta még a felügyeleti tájékoztató útmutatásait, a felügyeleti tájékoztatókat. Molnár Erik hozzátette, hogy a minisztérium „*fegyelmi eljárás kezdeményezése*” útján is „*gondoskodik a törvény és a jogszabályok alkalmazásának biztosításáról.*”³⁶

A bírói státusz egy államigazgatási tisztviselő szintjére süllyedt. A bírákat szinte mindegyik párt, illetve állami vezető utasíthatta.³⁷ (Sokszor telefonon vagy személyes találkozások során.) Az utasítások egészen konkrétak voltak. Pl. a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének titkársága 1949. június 28-án az alábbi utasítást adta: „*... a jövő héten tárgyalja le a NOT³⁸ a Mindszenty ügyet és hozzon helybenhagyó ítéletet.*”³⁹

A bíróságokhoz folyamatosan érkeztek a bizalmas, illetve titkos utasítások, sőt minisztériumi főosztályi leiratok, főosztályvezetői, miniszterhelyettesi utasítások, miniszteri tájékoztatók, valamint ún. felügyeleti tájékoztatók.⁴⁰ Emellett az Államvédelmi Osztály, majd az Államvédelmi Hatóság is felügyelte a bíróságok tevékenységét. A bírói ítéletet még a kihirdetésük előtt meg kellett küldeni a politikai rendőrség illetékes osztályának. Jáhner-Bakos Mihály⁴¹ aki a Nagy Imre-ügy idején az LB elnöki tisztét töltötte be, Kádár János hátsó szomszédjaként kapta a kerítés mellől az instrukciókat.⁴²

A megyei bíróságok elnökei hetente, 1953. szeptember 23-tól félhavonta kötelesek voltak jelentést készíteni az Igazságügyi Minisztériumnak. A jelentésben közölni kellett a vádlottak személyi adatait, ezen belül kiemelten az „*osztály helyzetét*”, a tényállást, az ítéleti rendelkezést stb. Különös fontosságot tanúsítottak a társadalmi tulajdon elleni bűncselekményeknek, a beszolgáltatási kötelezettség elmulasztásával, a hivatalos személy elleni erőszakkal, a magzatelhajtási, az igazgatási és a munkafegyelmet sértő

Dr. Szilbereky Jenő megválasztott elnök beiktatása a Legfelsőbb Bíróság elnöki székébe (1980. július 2.)⁴⁵

cselekményekkel összefüggő ügyeknek. A párt- és a tanácsi funkcionáriusok elleni erőszak, a fegyverrejtegetés, az üzemi balesetek stb. ügyekben indított perekről is tájékoztatót kellett küldeni.

Be kellett számolni ezen túl még a bíróság működéséről, a bírák hangulatáról, bírósági értekezletekről, esetleges fegyvelemsértésekről is.⁴³ A beszámolókra – rendszerint egy főosztályvezető aláírásával – negyven-ötven oldalas „válaszok” érkeztek, amelyekben kitértek egyes konkrét ügyekben elkövetett „hibákra” is.⁴⁴

Az 1960-as évektől a minisztériumi utasítások egyre általánosabbá váltak, és egyre kevésbé szóltak bele egy-egy konkrét ügy elbírálásába. A korabeli hivatalos ideológia szerint ezeket az iránymutatásokat „jogpolitikai irányításnak” nevezték. A „jogpolitikáról” pedig úgy nyilatkoztak, mint a politika egyik ágáról.

A magyar bíróságok az 1970–1980-as években viszonyérték függetlenségük egy részét, mindeközben tekintélyük csökkent, és munkafeltételeik egyre rosszab-

bak lettek. A tárgyalótermek elrendezése, berendezése nem volt méltó az igazságszolgáltatáshoz. Pl. a tárgyaláson lócára és padra ültették le a vádlottakat, de a bírókat is.⁴⁶

A jogszociológiával foglalkozó jogtudós, Kulcsár Kálmán így nyilatkozott a bíróságok helyzetéről: „... a bíróság egyike a legrosszabb körülmények között dolgozó, legrosszabbul fizetett hivatalnokoknak.”⁴⁷

Az Igazságügyi Minisztérium Tudományos Tájékoztatói Főosztályának kutatási anyaga is lesújtó véleményt fogalmazott meg: „Az egyetem elvégzése után a kontraszelektációs folyamat a bírói pálya tekintetében sajátosan alakul, hiszen – anyagi okok miatt – gyakran csak a szerényebb képességű végzősök helyezkednek el a bíróságokon, illetőleg azok, akik az egyik legmagasabb szintű szaktudást garantáló fogalmazói időszakot átmeneti megoldásként választják.”⁴⁸

A bírói tekintély lesüllyesztése megmutatkozott az öltözködésben és a viselkedéskultúrában is.⁴⁹

Jegyzetek

¹ ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar, Magyar Állam-és Jogi történeti Tanszék. ORCID ID: 0000-0001-8576-7961

² Idézi Ejdelman, Natan: *Forradalom? Felülről?* Budapest, 1989, Maecenas Könyvkiadó, 112. p. /Téka./

³ David, René: *A jelenkor nagy jogrendszerei: Összehasonlító jog.* Budapest, 1977, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 216. p.

⁴ Lenin, V. I.: „A bíróság az államigazgatás egyik sajátos feladatát látja el.” In Lenin Összes Művei, 1952, Budapest, Szikra Könyvkiadó, 27. k. 261. p.

⁵ Kengyel Miklós: *A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben.* Budapest, 2003, Osiris Könyvkiadó, 224. p.

⁶ Varga János: A miskolci népitélet. *Medvetánc*, 1986/2–3. 293. p.; Györi Szabó Róbert: Zsidóság és kommunizmus a Kádár korszakban. I–III. *Valóság*, 2008/3–5. 58. p.; Standeisky Éva: A miskolci pogrom, ahogy Rákosiék látták. In *Társadalmi Szemle*, 1990/11. 78. p.; Standeisky Éva: Antiszemita megmozdulások Magyarországon a koalíciós időszakban. In *Századok*, 1992/2. 284. p.; Kende Tamás: *Lincselés előtt és után. Antiszemitizmus és közvélemény Miskolcon 1946-ban. Dimenziók*, 1993/1–2. 75. p.; Vörös Éva:

- Kunmadaras – Újabb adalékok a pogrom történetéhez. *Múlt és Jövő*, 1994/4. 69. p.
- 7 Palasik Mária: *Félelemben zárt múlt – Politikai gyilkosságok Gyömrőn és környékén 1945-ben*. Budapest, 2010, Napvilág Kiadó, 248. p.
- 8 Barta László – Virágos István: *A Lakos-gyilkosság*. Szentes, 1992, Szentes Önkormányzat, Polgármesteri Hivatal.
- 9 Kahler Frigyes: (szerk.): *Sortűzek 1956*. Lakitelek, 1993–1994, Antológia Kiadó és Nyomda, I–III. k.
- 10 Berend György: *A népbírászkodás*. Szeged 1948, 15. p. /Acta Universitatis Szegediensis. Sectio juridico-politica; 3./; Moór Gyula: *Népbíróság és eskütétel*. In *Tegnap és holnap között. Tanulmányok*. Budapest, 1947, Révai; Lukács Tibor: *A magyar népbírósági jog és a népbíróságok (1945–1950)*. Budapest, 1979, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó; Kovács Kálmán: *A népbíróságok egyes kérdései*. In *Jogtörténelmi Tanulmányok*. I. k. Budapest, 1966, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 252. p.
- 11 Major Ákos (1908–1987) hadbíró, a Budapesti Népbíróság és a Népbíróságok Országos Tanácsa elnöke. Major Tamás színész testvérbátyja. Major Ákost azért nem vonták felelősségre az 1945 előtti tevékenységéért, mert mindenben Rákosi Mátyás utasításait követte.
- 12 Major Ákos: *Népbírászkodás – forradalmi törvényesség. Egy népbíró visszaemlékezései*. Budapest, 1988, Minerva Kiadó, 160. p.; Gosztonyi Péter: *A magyar Golgota. A politikai megtorlások vázlatos története*. Budapest, 1993, 48. p.
- 13 Horváth Attila: *A büntetőjog története Magyarországon a szovjet típusú szocializmus időszakában, különös tekintettel a koncepciók perekre*. In *Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor 65. születésnapja tiszteletére*. Szerkesztette: Mezey Bana, Révész T. Mihály. Budapest, 2006, Gondolat Kiadó, 193–224. p.; Horváth Attila: *Büntető eljárásjog, különös tekintettel a koncepciók perekre a szovjet típusú diktatúra időszakában*. In Hack Péter – Koósé Mohácsi Barbara (szerk.): *Emberek őrzője. Tanulmányok Lőrincz József tiszteletére*. Budapest, 2014, ELTE Eötvös Kiadó, 23–42. p.
- 14 <http://www.archivnet.hu/szalay-jozsef-hivatali-eskuteteli-okmánya>
- 15 Vö. az 1957. január 15-én életbe lépő 1957. évi 4. sz. tvr.
- 16 Nagy Imre és társai perében az egyik népbíró egyértelműen elfogult volt, hiszen férje a Köztársaság témél halt meg.
- 17 Zinner Tibor: *A kádári megtorlás rendszere*. Budapest, 2001, Hamvas Intézet, 118. p.; Kiszely Gábor: *Állambiztonság (1956–1990)*. Budapest, 2001, Korona.
- 18 *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez*. Főszerk.: Solt Pál. Budapest, 1992. I. k. 300–305, 351–361, 434–435, 515–523. p.
- 19 Csemok Gyula: *A bírói függetlenség. Valóság*, 1988/6. 37. p.
- 20 A „Legfelsőbb Bíróság” elnevezés ellentétes a magyar nyelvtan szabályaival. Helyesen Legfőbb Bíróság lenne, de amikor az orosz terminológiát lefordították magyarra, nem „vették észre” a hibát.
- 21 Jankó Péter (1907–1955) a Legfőbb Bíróságon formálisan csak másodalelnök volt, de 1953-ig, elnök nem lévén, ténylegesen ő volt a legfőbb vezető. A felelősségre vonástól való félelmében öngyilkos lett.
- 22 Major 1988, i. m. 440. p.
- 23 A Népköztársaság Elnöki Tanácsa kinevezési jogkörének formalitására jellemző, hogy dr. Lee Tibor már egy hete a Legfőbb Bíróságon dolgozott, amikor „megválasztották”. Lásd Zinner Tibor: *Megfogyva és megtörve. Évtizedek és tizedelések a jogászvilágban 1918–1962*. Budapest, 2005, 23. p.
- 24 Kulcsár Kálmán: *A népi ülnök részvétele a bírói ítélkezésben*. Budapest, 1971, MTA Áll. és Jogtudományi Intézet, 80. p.; Kulcsár Kálmán: *A népi ülnökök részvétele a bírói döntésben*. In *Allam- és Jogtudomány*, 1971/1. 3. p.
- 25 Major Ákos visszaemlékezésében leírta, hogy a Budapesti Tábla elnökévé egy lukasztós kalauzt neveztek ki, akinek a székfoglaló beszéde így hangzott: „Tisztelt bírák és ügyvédek! A nagygyűlést ezennel berekesztem!”, majd melegen kezét rázott a Csepelről érkezett új párttitkárral. Lásd Major Ákos: *Népbírászkodás – forradalmi törvényesség. Egy népbíró visszaemlékezései*. Budapest, 1988, Minerva Kiadó, 395. p.
- 26 Zinner Tibor: *Megfogyva és megtörve. Évtizedek és tizedelések a jogászvilágban, 1918–1962*. Budapest, 2005, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, 97. p.
- 27 A doktori címet az 1956. évi 11. sz. tvr. állította vissza. A szakvizsgázás bevált módját azonban csak 1977-ben állították helyre.
- 28 Loss Sándor: *Rendhagyó jogászképzés az ötvenes években. A Bírói és Államügyészi Akadémia (1948–1953)*. In *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica. Sectio Juridica et Politica. Tomus XI. Jubileumi kötet a Miskolci Egyetem fennállásának 260. évfordulója alkalmából*. Selmecbánya–Miskolc, 1955, 95. p.
- 29 A bírósági körökben csak „guillotine-törvénynek” hívták az 1948. évi XXII. tv.-t.
- 30 Szabó Imre: *Ismét a bírói függetlenségről*. In *Allam- és Jogtudomány*, 1987–88/1–2. 3. p.
- 31 Ries István (1885–1953): ügyvéd, szociáldemokrata politikus, igazságügy-miniszter. Jellemző a korabeli viszonyokra, hogy néhány hónappal később az Államvédelmi Hatóság emberei letartóztatták és agyonverték.
- 32 Solt Pál (főszerk.): *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez*. Budapest, 1994, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó., 3. k. 314. p.
- 33 Jankó Péter: *A büntető ítélkezés helyes irányvonala az új szakaszban*. In *Magyar Jog*, 1954/3. 68. p.
- 34 Idézi: Révai Valéria: (szerk.): *Törvénytelen szocializmus. A Tényfeltáró Bizottság jelentése*. (Budapest, 1991, Zrínyi Kiadó Új Magyarország, 10. p.
- 35 Molnár Erik (1894–1966): jogász, történész, filozófus, kommunista politikus, az MTA tagja, az MTA Történettudományi Intézetének igazgatója. Népjóléti, tájékoztatói, külügy- és igazságügy-miniszter. Szovjet nagykövet, majd a Legfelsőbb Bíróság elnöke.
- 36 Idézi: Kahler Frigyes: *Szemtől szembe a múlttal. Válogatott írások*. Budapest, 1999, Kairosz Katolikus Szerkesztők, Kiadók, Kiadványszerkesztők Egyesülete, 8. p.
- 37 Még az 1960-as években is előfordult, hogy egy rendőr százados utasította a Legfelsőbb Bíróság elnökét bizonyos iratok átadására.
- 38 NOT = Népbíróságok Országos Tanácsa.
- 39 Idézi: *Törvénytelen szocializmus. A Tényfeltáró Bizottság jelentése*. Szerk.: Révai Valéria. Budapest, 1991, 52. p.
- 40 Új Magyar Központi Levéltár. XIX. E. 1.s.265.d.-203/1955. szám.
- 41 Jáhner-Bakos Mihály (1912) munkás, műszaki tisztviselő, katona. 1958-tól, miután leszerelt 1963-ig a Legfelsőbb Bíróság elnöke.
- 42 nol.hu/archivum/archiv-366666-180713
- 43 Kahler Frigyes: *Szemtől szembe a múlttal. Válogatott írások*. Budapest, 1999, Kairosz Katolikus Szerkesztők, Kiadók, Kiadványszerkesztők Egyesülete, 13. p.
- 44 Kónyáné Kutrucz Katalin „Kérem nevezettek szabadon bocsátásuk esetén hatóságomhoz visszakísértetni.” In *Büntetőjogi Tanulmányok*. 3. Veszprém, 2002, 112. p.
- 45 MNL-OL-XX-5-a-1980. El. II. B. 1/2 A Legfelsőbb Bíróság 1980. július 2-i teljes ülése, Fényképek
- 46 Solt Pál: (főszerk.): *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez*. Budapest, 1993, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, II. k. 785. p.
- 47 Kulcsár Kálmán: *A jog szerepe a társadalmi választásokban, a jog változása*. In Petrik Ferenc [szerk.]: *Jog és törvényesség*. Budapest, 1985, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 332. p.
- 48 Palkovics Éva: (szerk.): *Tanulmányok az igazságszolgáltatás továbbfejlesztéséről*. Budapest, 1988, IM Büntetésvégrehajtás Nyomda, 62. p.
- 49 Kengyel Miklós: *Megszólítási kultúra a tárgyalóteremben a nyolcvanas években*. In A 60 éves Horányi Özséb tiszteletére. *Janus*, X. Pécs, 2002, 148. p.; Kengyel Miklós: *Talárban és talár nélkül. Öltözködéskultúra a tárgyalóteremben*. In *Bírák Lapja*, 1993/3–4. 3. p.; Csemok Gyula: *A bírói magatartás és hivatástudat*. In *Jogász szövetségi értekezések*, Budapest, 1986, MJSZ, 5. p.

